

Daniel Drápala

Ústav evropské etnologie

Filozofická fakulta

Masarykova univerzita, Brno

 <https://orcid.org/0000-0002-1876-336X>

Niematerialne dziedzictwo kulturowe w kontekście badań nad kontaktami i sieciami społecznymi*

Intangible Cultural Heritage in the Context of Studies of Social Contacts and Networks

Abstract: This article discusses the use of the concept of social capital in relation to the elements of intangible cultural heritage (ICH) and the need to protect it. At the outset, the author examines theoretical concepts which researchers have employed, in past decades, outside the area of ethnological studies. The article highlights one of the basic principles, that of social capital, which consists in sharing real and potential sources, knowledge, and information, which an individual person or group acquires through relations that may to some degree be characterized as institutional. Based on experiences gathered both in a national context (the Czech Republic) and within that of an international organization (UNESCO), the article attempts to assess the extent to which it is possible to apply the theoretical foundations of the idea of the social capital to ICH, where the principles of the sharing of and mutual respect towards cultural elements are two of the basic premises.

Key words: intangible cultural heritage, UNESCO, social capital, stakeholders, social networks

Słowa kluczowe: niematerialne dziedzictwo kulturowe, UNESCO, kapitał społeczny, interesariusze, sieci społeczne

Już od kilku dekad problematyka kapitału społecznego należy do tematów powracających w dyskusjach prowadzonych w ramach wielu dyscyplin nauko-

* Artykuł jest finansowany w ramach projektu Uniwersytetu Masaryka „Dynamika funkcji a interpretacji niematerialního kulturního dědictví (MUNI/A/1091/2018)”.

wych, takich jak geografia, głównie geografia społeczna, politologia, socjologia, etnologia i antropologia, kulturoznawstwo, studia regionalne, nauki ekonomiczne¹. Atrakcyjność tej koncepcji dla nauk o zróżnicowanych założeniach teoretycznych, metodologicznych i tematycznych skutkuje wielością interpretacji, wynikającą z odmienności poszczególnych dyskursów². Potencjał, którym charakteryzuje się kapitał społeczny, jeśli chodzi o studia nad kontaktami i sieciami społecznymi, można zastosować w modelowym ujęciu w dziedzinie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, rozumianego zgodnie z jego definicją zawartą w konwencji UNESCO z 2003 roku³.

Artykuł dotyczy teoretycznej refleksji nad zjawiskiem niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jego miejsca w sieciach społecznych oraz instrumentów jego ochrony i pielęgnacji⁴. Doświadczenie w zakresie opieki nad tym dziedzictwem pozwala wypracowywać praktyczne modele jej prowadzenia, do wykorzystania w działaniach zarówno w Europie, jak i w pozostałych częściach świata. Na szczeblu lokalnym, regionalnym lub krajowym możemy zidentyfikować różne sytuacje, które świadczą o specyficznych uwarunkowaniach danego miejsca i społeczności. Każda z nich wymaga gruntownego określenia kontekstu społecznego, gospodarczego, prawnego i geopolitycznego, dlatego też w artykule poszukuję relacji między koncepcją kapitału społecznego, taką, jak ją formułują niektóre uznane autorytety naukowe, a ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przede wszystkim na płaszczyźnie ogólnej. Opieram się na własnych doświadczeniach dotyczących wdrażania strategii ochrony tegoż dziedzictwa w Czechach⁵, a także członkostwa w grupie eksperckiej Czeskiego Towarzystwa Etnologicznego, uczestniczącej w procesie oceny nominacji do listy UNESCO⁶.

¹ J. PILEČEK: *Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodologických východisek a aplikačních přístupů jeho studia*. „Geografie” 2010, R. 115, č. 1, s. 64–7.

² R. PUTNAM: *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. London 2000; F. ADAM, B. RONČEVIĆ: *Social Capital. Recent Debates and Trends*. „Social Science Information” 2003, vol. 42, issue 2, s. 115–183.

³ Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. Dz.U. 2011, nr 172, poz. 1018; *Basic Texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris 2011; N. AIKAWA: *An Historical Overview of the Preparation of the UNESCO International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. „Museum International” 2004, vol. 56, no. 1–2, s. 137–149.

⁴ Te wstępne rozważania można dalej rozwijać, wzbogacać i uzasadnić na konkretnych przykładach; zob. np. D. DRÁPALA: *Social Capital and Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*. „Slovenský národopis / Slovak Ethnology” 2020, vol. 68, no. 2, s. 122–135.

⁵ *Nemateriální statky tradiční lidové kultury v České republice / Intangible Elements of Traditional Folk Culture in the Czech Republic*. Ed. M. ŠIMŠA, J. TETUROVÁ. Strážnice 2016; J. TETUROVÁ: *The List of Intangible Elements of Traditional Folk Culture in the Czech Republic*. „Národopisná revue” 2019, svaz. 29, č. 5, s. 74–80.

⁶ Česká národopisná společnost (Czeskie Towarzystwo Etnologiczne) jest akredytowaną organizacją pozarządową przy UNESCO, a w 2011 roku i w latach 2016–2019 współpracowała z UNESCO przy ocenie nominacji do listy niematerialnego dziedzictwa kulturowego UNESCO. E. ROMÁN-

Koncepcja kapitału społecznego

Pierre Bourdieu wiąże kapitał społeczny z jednostką i jej zachowaniem⁷, jednak zinstytucjonalizowanej ochronie niematerialnego dziedzictwa bliższe jest kolektywne postrzeganie kapitału społecznego, prezentowane przez Yoshihiro Francisa Fukuyamę⁸ czy Roberta Davida Putnama⁹. Jednym z istotnych aspektów tak szerokiego ujęcia jest zdolność ludzka do współpracy w grupach i organizacjach, których działalność skupia się wokół wizji wspólnego celu. Wzmacnianie skuteczności w ten sposób skoordynowanych działań powinno opierać się na powszechnym uznaniu takich czynników, jak zaufanie lub wspólnie podzielane wartości i normy.

Badacze zajmujący się kapitałem społecznym z reguły rozróżniają trzy jego typy¹⁰ (w omawianym przypadku można wskazać w różnych pozycjach sytuacyjnych co najmniej dwa z nich). W związku z kulturą danej grupy identyfikujemy kapitał społeczny określany jako wiążący, który przyczynia się do wzmacniania spójności społecznej i kulturowej konkretnego społeczeństwa i stanowi ważny bodziec w opiece nad właściwym rozwojem wspólnoty. Dążenie do wzmocnienia integralności i tożsamości wspólnoty¹¹ ma czasem mocny wydźwięk w postaci licznych nominacji do listy UNESCO. Można to zauważyć szczególnie w przypadku społeczeństw mniejszościowych lub innych znajdujących się w niekorzystnym położeniu.

W chwili, kiedy intensywne zainteresowanie danym elementem kultury wykracza poza obręb określonej wspólnoty kulturowej, zastosowanie znajduje inny typ kapitału społecznego, określany jako łączący. W faktyczne partnerstwo wstępują tutaj dwie odmienne grupy o zróżnicowanym statusie społeczno-ekonomicznym – mniej formalna grupa przedstawicieli danej kultury oraz grupa zinstytucjonalizowana. Powstające więzi przebiegają więc w kierunku pionowym. Obie strony komunikują się między sobą, łączą je wspólny cel i korzyść¹².

KOVÁ: *Zpráva o účasti České národopisné společnosti v Poradním orgánu UNESCO*. „Národopisný věstník” 2011, svaz. 28, č. 2, s. XVII–XX; D. DRÁPALA, E. ROMÁNKOVÁ: *Czech Ethnological Society*. „Národopisná revue” 2013, svaz. 23, č. 5, s. 89; E. KUMINKOVA, P. JANEČEK: *Česká národopisná společnost a zahraniční vztahy v letech 2015–2017*. „Národopisný věstník” 2018, svaz. 35, č. 1, s. 149–152.

⁷ P. BOURDIEU: *The Forms of Capital*. W: J. RICHARDSON: *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York 1986.

⁸ F. FUKUYAMA: *Trust the Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York 1995.

⁹ R. PUTNAM: *Bowling Alone...*

¹⁰ M. WOOLCOCK: *Social Capital and Economic Development. Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework*. „Theory and Society” 1998, vol. 27, issue 2, s. 151–208.

¹¹ K. BRAUN: *Mechanizmy paměti – niematerialne dziedzictwo konstytuujące tożsamość grupową*. W: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: zakresy – identyfikacja – zagrożenia*. Red. J. ADAMOWSKI, K. SMYK. Lublin–Warszawa 2015, s. 45–52.

¹² *Intangible Cultural Heritage. Safeguarding Experiences in Central and Eastern European Countries and China. The 10th Anniversary of the Entry into Force of the 2003 Convention through the Prism of Sustainable Development*. Ed. H. SCHREIBER. Krakow 2017.

Za jedną z kluczowych zasad określających kapitał społeczny uważa się dzielenie się rzeczywistymi lub potencjalnymi zasobami, wiedzą i informacjami, które jednostka lub grupa osób zdobywają za pośrednictwem mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanych relacji. Aspekt ten można zaobserwować w przypadku zarówno wąsko pojmowanej grupy nosicieli danej tradycji kulturowej, jak i szerzej rozumianego społeczeństwa (obejmującego także osoby lub instytucje działające poza obrębem ich autentycznego środowiska). Natomiast jeśli chodzi o sferę obyczajów i zwyczajów lub wiedzy technologicznej, to dla wspólnoty w tym węższym rozumieniu zasada dzielenia się jest niezbędna w pierwszej kolejności do zachowania kontynuacji rozwoju, jak też do wzmacniania świadomości tożsamości i spójności w danej grupie oraz stabilności struktury społecznej. Przestrzeganie zasad kształtowanych przez kilka pokoleń i ich zaakceptowanie przez jednostkę (z ewentualną groźbą sankcji) przyczyniają się do pełnego włączenia się jej w życie danej grupy. W zależności od aktualnego statusu społecznego jednostce przysługuje następnie prawo do różnych form partycypacji, skutkujących nie tylko bezpośrednim zyskiem ekonomicznym lub jego formą symboliczną, lecz także wzmocnieniem pozycji konkretnych aktorów występujących w ramach sieci społecznych¹³.

Sieci społeczne – kontakty między nosicielami tradycji a instytucjami

Zasada wzajemności, umożliwiającą przepływ informacji i skuteczne zagospodarowanie potencjału sieci społecznych, generuje zaufanie i płynące z niego korzyści nie zawsze tylko na poziomie wcześniej wyodrębnionej wąsko rozumianej grupy kulturowej. Partycypacja w zinstytucjonalizowanym systemie ochrony elementów kultury pod wieloma względami polega na stosowaniu tych zasad, z tym że zostają one włączone do sieci krajowych, a w przypadku UNESCO – do rozwiniętej ponadnarodowej sieci wymiany kontaktów, wiedzy i praktyk¹⁴. W tak szerokim ujęciu struktura społeczna jest wyposażona w atrybuty, które korespondują z poszczególnymi etapami tworzenia godnej zaufania relacji pomiędzy wspólnotą nosicieli a instytucjami¹⁵.

Pierwszy etap rozwijania kontaktów między daną grupą a instytucjami charakteryzuje się pewnymi wzajemnymi zobowiązaniami i oczekiwaniami. Obie

¹³ P. BOURDIEU: *The Forms of Capital...*, s. 51.

¹⁴ E. ROMÁNKOVÁ-KUMINKOVÁ: *Lists of Intangible Cultural Heritage. The Beginning or the End of Sustainability*. W: *Intangible Cultural Heritage...*, s. 352–369.

¹⁵ D. DRÁPALA, M. PAVLICOVÁ: *The Intangible Cultural Heritage in the Czech Republic from the Perspective of Its Bearers. Vision of the UNESCO and Their (Un)real Implementation*. W: *Heritage and Society*. Eds. R. KUSEK, J. PURCHLA. Krakow 2019, s. 447–459.

strony zawiązują współpracę, opartą na zasadzie zaufania i wzajemnego szacunku. Dochodzą do porozumienia w sprawie wspólnego planu i środków niezbędnych do jego pełnej realizacji. Drugi etap polega na budowaniu i stabilizacji utworzonej struktury społecznej, która przyjmuje postać dwustronnego kanału pośredniczącego w wymianie informacji i *know-how*. Grupa przekazuje instytucjom własne i wymieniane historyczne doświadczenia związane z istnieniem danego elementu kultury. Na podstawie własnej wiedzy i we współpracy z ekspertami może dokonać identyfikacji mocnych i słabych stron tego elementu, szczególnie czynników ryzyka mających wpływ na dalsze jego istnienie. Instytucje są pomocne na przykład podczas opracowywania dokumentacji dotyczącej wybranego elementu, koncepcji jego ochrony, prezentacji i medializacji. Ostatni etap obejmuje (w związku z uzyskaniem wpisu na krajową lub ponadnarodową listę) zdefiniowanie systemu norm, których powinno się przestrzegać w odniesieniu do dalszego istnienia elementu.

Z praktycznego punktu widzenia taki składnik normatywny otrzymuje postać tzw. środków ochrony, które integrują w sobie wygłaszane powszechne proklamacje zainteresowania wsparciem niematerialnego dziedzictwa kulturowego na poziomie miejscowości, regionu lub kraju ze wskazaniem konkretnych narzędzi jego ochrony¹⁶. W idealnym przypadku powinny zawierać symbiotyczny zestaw środków prawnych, technicznych, administracyjnych i finansowych, których realizację przyjmują na siebie głównie państwo i samorząd, dysponujące odpowiednim kapitałem ekonomicznym i politycznym. Na środki ochrony, zawsze unikatowe dla każdego elementu, składa się nie tylko systematyczne prowadzenie badań danego elementu kultury, jego dokumentowanie i upowszechnianie wiedzy o nim, lecz także zapewnienie wsparcia instytucjonalnego lub organów doradczych, gwarantujące realizację działań na rzecz jego ochrony i rozwoju. Nie można pominąć również wsparcia w zakresie transferu wiedzy i doświadczeń, szczególnie wtedy, jeżeli na przykład pojawiły się zaburzenia w ciągłości przekazu międzygeneracyjnego i wewnątrzgeneracyjnego.

Na tej płaszczyźnie możemy dopatrywać się roli kapitału społecznego w jego najistotniejszej postaci. Celem działań skupionych wokół ochrony elementów kultury nie jest bowiem ich zakonserwowanie w jakimś sztywno wyznaczonym czasie¹⁷. Wartość każdego składnika kultury jest wzmacniana w znacznym stopniu przez utworzenie więzi z członkami wspólnoty, którzy się z nim utożsamiają, uważają go za integralną część własnego życia, tradycji oraz specyfiki własnego wyposażenia kulturowego¹⁸.

¹⁶ A. GÓRAL: *Rola samorządu terytorialnego w zrównoważonym zarządzaniu niematerialnym dziedzictwem kulturowym*. W: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona*. Red. J. ADAMOWSKI, K. SMYK. Lublin–Warszawa 2013, s. 99–110.

¹⁷ *Basic Texts of the 2003 Convention...*

¹⁸ J. BARTMIŃSKI: *Specyfika niematerialnego dziedzictwa kulturowego – problemy ochrony, dokumentacji i „rewitalizacji”*. W: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła...*, s. 35–49.

Symboliczna wartość konkretnych elementów kultury niematerialnej na poziomie regionalnym, krajowym lub ponadnarodowym znajduje odzwierciedlenie w licznych zgłoszeniach do wpisu na listy dziedzictwa kulturowego UNESCO. Wśród często przytaczanych przez wnioskodawców argumentów znajduje się nie tylko ochrona danego elementu kultury, ale też wzmocnienie jego prestiżu i uznania na poziomie lokalnym i krajowym. W odróżnieniu od materialnych dóbr kultury warstw elitarnych lub zabytków budownictwa, których wartość kulturowa z reguły nie jest podważana, przejawy niematerialnego dziedzictwa kulturowego często muszą walczyć o stosowne uznanie. W niektórych regionach Afryki lub Azji jest to związane z niewystarczająco silnym statusem socjoekonomicznym lokalnych tradycji kulturowych, którą reprezentuje dany element, lub ich przynależnością do określonej społeczności etnicznej, zawodowej czy religijnej. Niemniej istotna wydaje się pozorna pospolitość lub marginalny charakter elementu danej kultury, cechującego się tylko lokalnym lub regionalnym zasięgiem.

Taka sytuacja nie dotyczy wyłącznie państw mniej rozwiniętych ekonomicznie. Podobne tendencje występowały XVIII i XIX wieku w różnych miejscach w Europie, gdzie wiele zwyczajów, obyczajów, wierzeń czy też umiejętności technologicznych było niedocenianych¹⁹. Również obecnie poszczególne wspólnoty kulturowe nie potrafią odpowiednio docenić niektórych elementów swego dziedzictwa. W rezultacie niejednokrotnie powtarza się sytuacja znana z XIX i XX wieku, gdy dopiero zainteresowanie osób wywodzących się spoza danej grupy kulturowej przyczynia się do zainicjowania „renesansu” jakiegoś składnika jej kultury i zrehabilitowania jego społecznych funkcji. Uświadomienie sobie znaczenia roli wspólnoty dla obecnej i przyszłej żywotności różnych elementów dziedzictwa kulturowego wpływa pozytywnie na wzmocnienie wśród członków danej wspólnoty pewności siebie i sprzyja temu, aby również i oni stali się godnymi zaufania partnerami dla państwa i samorządu.

Wpis na listę i strategia UNESCO

Pozytywne skutki wynikłe z uzyskania wpisu na listę dziedzictwa kulturowego mogą w dalszej kolejności objąć inne miejscowości i regiony, których dziedzictwo zawiera zbliżony lub identyczny wątek. Aspekt ten staje się istotnym czynnikiem motywacyjnym, szczególnie w wymiarze globalnym²⁰. Tworzenie tego typu list nie opiera się na zasadzie wyłączności, zatem wpis jednego elementu nie uniemożliwia zgłoszenia nominacji drugiego o podobnych lub takich

¹⁹ D. DRÁPALA: *Od věci veskrze škodlivých k národnímu pokladu. Složitě cesty akceptace tradiční kultury jako součásti kulturního dědictví národa*. W: *Zrození lidu v české kultuře 19. století*. Ed. P. MACHALÍKOVÁ, T. PETRASOVÁ, T. WINTER. Praha 2020, s. 29–39.

²⁰ E. ROMÁNKOVÁ-KUMINKOVÁ: *Lists of Intangible Cultural Heritage...*

samych cechach. Starania podejmowane w celu wskazania spójności różnych przestrzeni, obszarów kulturowych lub etnicznych skutkują uzyskaniem miejsca na liście nawet dla kilku zbliżonych przejawów niematerialnej kultury. Z biegiem lat na reprezentatywnej liście UNESCO następuje zatem poszerzenie grupy obejmującej na przykład obchody karnawałowe czy wytwórstwo dywanów²¹. Pozornie wydaje się, że takie nominacje i wpisy są pozbawione sensu. Jednak główną ideą przyświecającą temu przedsięwzięciu UNESCO jest raczej pokazanie, za pomocą wpisanych na listę zjawisk i artefaktów, będących wyrazem kreatywności jednostki ludzkiej i społeczeństwa, jak na podstawie podobnych założeń mogą ukształtować się w zróżnicowanych warunkach naturalnych, kulturowych, religijnych, prawnych lub komunikacyjnych specyficzne cechy, właściwości i interpretacje danego artefaktu warunkowane czynnikami lokalnymi i regionalnymi²². W rezultacie wpisy typologicznie podobnych elementów mogą mieć pozytywne oddziaływanie nawet w wymiarze globalnym i sprzyjać przełamaniu utrwalonych stereotypów. W celu rozpowszechnienia wiedzy na temat różnorodności dziedzictwa kulturowego jest zatem istotne, by karnawałowe szaleństwo było postrzegane przez szeroką publiczność nie tylko za pośrednictwem mocno nagłaśnianych przez media uroczystości w Rio de Janeiro lub Wenecji, lecz także w całej gamie form regionalnych i lokalnych.

Przygotowanie krajowej oraz międzynarodowej nominacji dla wybranego elementu wyróżniającego kulturę danej grupy i uzyskanie wpisu na listę może, wskutek wtórnego oddziaływania, przyczynić się do tworzenia ponadnarodowych sieci grup jego nosicieli bądź uczestniczących instytucji ukierunkowanych na konkretny rodzaj elementu, a w konsekwencji na dzielenie się dobrymi doświadczeniami. Taka płaszczyzna współpracy ważna jest nie tylko dla „członków klubu”, czyli wytworów lub zjawisk wpisanych już na listę, ich użytkowników oraz instytucjonalnej egidy, ale także, w charakterze możliwego oparcia czy inspiracji, dla potencjalnych kolejnych elementów oczekujących na wpis.

Czynniki ekonomiczne wpisu na listę

Integralną częścią postrzegania kapitału społecznego jest pozytywne powiązanie z rozwojem ekonomicznym, ze szczególnym naciskiem na potencjał wzrostu gospodarczego. Wkład w zakresie zapewnienia bytu jednostki lub społeczeństwa stanowił w przeszłości główną przesłankę rozwoju tradycyjnej produkcji rękodzielniczej i rolniczej; bezpośredni lub pośredni bodziec gospodarczy znajdziemy

²¹ *Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of Good Safeguarding Practices*. UNESCO 2019. <https://ich.unesco.org/en/lists?multinational=3&display1=inscriptionID#tabs> [data dostępu: 22.08.2019].

²² *Basic Texts of the 2003 Convention...*

również wśród obrzędów dorocznych. W kategorii zinstytucjonalizowanej ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego spotykamy się jednak z postawami ambiwalentnymi wobec czynników finansowych²³. Gospodarcze znaczenie jakiegokolwiek działania wspierającego nie może być pomijane i wypychane poza obręb całego systemu. Raczej nasuwa się pytanie, jakie miejsce ten czynnik zajmuje w ogólnej koncepcji ochrony konkretnego elementu i na ile jest mu przypisywana ważność w kontekście pozostałych czynników.

Interesy ekonomiczne nie powinny stanowić jedynej motywacji zgłaszania nominacji elementów na listy dziedzictwa kulturowego. Wiarygodność narodowych i ponadnarodowych list w naturalny sposób przynosi gospodarcze korzyści, przekraczające symboliczną płaszczyznę społecznej akceptacji wartości poszczególnych elementów kulturowych. Taka eksploatacja nie może być jednak wyłącznie efektem kalkulacji finansowej. Musi odbywać się z poszanowaniem danego składnika kultury i z szacunkiem wobec grupy, która go pielęgnuje i zachowuje. Jej członkowie nie powinni stawać się zakładnikami państwa, regionalnych samorządów ani innych publicznych bądź prywatnych organizacji, a przez to – niczym więcej niż narzędziem służącym do generowania zysków z pominięciem potrzeb i postaw ludzi, których kultura stanowi podstawę tych działań. Między innymi z tego powodu UNESCO apeluje, by nosiciele określonych tradycji nie byli pozbawiani podstawowego prawa do czerpania zysków gospodarczych wynikających z korzystania z własnego dziedzictwa kulturowego²⁴. Obserwując jednak podejmowane działania, zwłaszcza w niektórych mniej rozwiniętych gospodarko krajach, można zauważyć, że ambicja uzyskania wpisów na prestiżowe listy UNESCO – mimo najróżniejszych apeli – motywowana jest głównie czynnikami ekonomicznymi, dominującymi nad wszystkimi pozostałymi aspektami. W przypadku niektórych państw założenia te zupełnie otwarcie tworzą treść materiałów nominacyjnych, a wpis na listę jest traktowany jako ważny impuls ekonomiczny wywołany wzrostem zainteresowania mediów i przemysłu turystycznego.

***Safeguarding measures* – środki ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego**

W przedstawionym kontekście ujawnia się ważność roli środków ochrony (*safeguarding measures*)²⁵ oraz wyczerpującego opracowania koncepcji ochrony składników dziedzictwa kulturowego. Nie jest to jedynie formalny wymóg czy

²³ J. BARTMIŃSKI: *Specyfika niematerialnego dziedzictwa kulturowego...*, s. 35–49.

²⁴ E. ROMÁNKOVÁ: *Etika a zkušenosti UNESCO*. „Národopisný věstník” 2014, svaz. 31, č. 2, s. 59.

²⁵ J. HAMAR, L. VOJÁNSKÁ: *Between Politics, Science and Bearers. Implementation of the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. „Národopisná revue” 2015, svaz. 25, č. 5, s. 35–46; S. RATAJSKI: *Zagrożenia dziedzictwa niematerialnego według Konwencji UNESCO z 2003 roku*. W: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: zakresy...*, s. 15–26.

maniera urzędnicza. Określenie narzędzi, które mogą warunkować przyszłe istnienie konkretnego elementu kulturowego na lokalnym, regionalnym i krajowym poziomie i działania identyfikującej się z nim grupy, skrywa w sobie liczne poszlaki wskazujące, w jaki sposób dane państwo podchodzi do zasobnika kultury. Nieraz więc spotykamy się z niespójnym skupiskiem cząstkowych, wzajemnie niepowiązanych zamierzeń, charakteryzujących się brakiem potrzebnej synergii. Fragmentacja pod względem formalnym, jak również merytorycznym oraz niekompatybilność poszczególnych działań skutkują tym, że w ostateczności ich rezultaty nie są takie, jakich można byłoby oczekiwać w przypadku strategicznie wyprofilowanego materiału. Raczej więc z niezrozumienia idei *safeguarding measures* wynika obietnica składana przez przedstawicieli niektórych państw i organizacji uczestniczących w zgłaszaniu nominacji, mająca przede wszystkim wspierać popularyzację i promocję, celem których jest z kolei przyciągnięcie zainteresowania zwiedzających i ruchu turystycznego. W tych przypadkach poruszamy się jednak po chybotałej linii rozpiętej między rozsądnym systemem promocji a wsparciem na rzecz planowej komercjalizacji, udzielanym przez państwo i gminy.

Konkluzja

W konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego wskazano, że w dotyczących go badaniach można stosować różne koncepcje. Możemy analizować jego elementy osobno lub jako część szerszego kompleksu kulturowego czy też skupić się na kontekście społecznym ich istnienia i roli w kształtowaniu różnych typów tożsamości. Metody te są dziś powszechne w etnologii oraz innych naukach o kulturze i społeczeństwie. Z przeprowadzonych do tej pory badań wynika, że ważnym warunkiem wstępnym pogłębienia znajomości społecznych funkcji niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest zastosowanie współpracy transdyscyplinarnej.

Dotychczasowa dyskusja na temat koncepcji kapitału społecznego w naukach społecznych i humanistycznych pokazuje, jak szeroka jest gama możliwych ujęć omawianej problematyki. Nie istnieje jedyna właściwa interpretacja, z kolei obszar, wybrany temat, metodologia i tradycja dyscypliny przyczyniają się na płaszczyźnie terytorialnej, jak również i konceptualnej, do zróżnicowanych zastosowań kapitału społecznego.

Problematyka niematerialnego dziedzictwa kulturowego zachęca, aby tak ukierunkowane rozważania – mimo licznych odstępstw – zaaplikować również na gruncie etnologii²⁶. Z tego punktu widzenia możemy postrzegać kapitał społeczny jako pomost otwierający przed nami wyzwania i drogi do studiów

²⁶ Z. JASIEWICZ: *Przedmiot i funkcje Konwencji o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Spojrzenie etnologa*. W: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła...*, s. 51–63.

nad niematerialnym dziedzictwem kulturowym, które zmiierają w stronę badań transdyscyplinarnych (przede wszystkim bliższego powiązania nauk społecznych i humanistycznych z poznaniem znaczenia i funkcji czynników ekonomicznych). Uwzględnienie zróżnicowanych podejść wypracowanych na gruncie poszczególnych dyscyplin pozwala na bardziej kompleksowe spojrzenie nie tylko na sam obiekt zinstytucjonalizowanej ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, która nie jest oderwana od jego nosicieli²⁷, ale także na jej szeroko rozumiany społeczny, kulturowy, ekonomiczny oraz polityczny kontekst²⁸.

Bibliografia

- ADAM F., RONČEVIĆ B.: *Social Capital: Recent Debates and Trends*. „Social Science Information” 2003, vol. 42, issue 2, s. 115–183.
- AIKAWA N.: *An Historical Overview of the Preparation of the UNESCO International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. „Museum International” 2004, vol. 56, no. 1–2, s. 137–149.
- BARTMIŃSKI J.: *Specyfika niematerialnego dziedzictwa kulturowego – problemy ochrony, dokumentacji i „rewitalizacji”*. W: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona*. Red. J. ADAMOWSKI, K. SMYK. Lublin–Warszawa 2013, s. 35–49.
- Basic Texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris 2011.
- BOURDIEU P.: *The Forms of Capital*. W: J. RICHARDSON: *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York 1986, s. 241–258.
- BRAUN K.: *Mechanizmy pamięci – niematerialne dziedzictwo konstytuujące tożsamość grupową*. W: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: zakresy – identyfikacja – zagrożenia*. Red. J. ADAMOWSKI, K. SMYK. Lublin–Warszawa 2015, s. 45–52.
- DRÁPALA D.: *Od věci veskrze škodlivých k národnímu pokladu. Složitě cesty akceptace tradiční kultury jako součásti kulturního dědictví národa*. W: *Zrození lidu v české kultuře 19. století*. Ed. P. MACHALÍKOVÁ, T. PETRASOVÁ, T. WINTER. Praha 2020, s. 29–39.
- DRÁPALA D.: *Social Capital and Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*. „Slovenský národopis / Slovak Ethnology” 2020, vol. 68, no. 2, s. 122–135.
- DRÁPALA D., KUMINKOVÁ E., PAVLICOVÁ M.: *Kulturní dědictví mezi nositeli a institucionální záštitou*. Brno 2019.
- DRÁPALA D., PAVLICOVÁ M.: *The Intangible Cultural Heritage in the Czech Republic from the Perspective of Its Bearers. Vision of the UNESCO and Their (Un)real Implementation*. W: *Heritage and Society*. Eds. R. KUSEK, J. PURCHLA. Krakow 2019, s. 447–459.
- DRÁPALA D., ROMÁNKOVÁ E.: *Czech Ethnological Society*. „Národopisná revue” 2013, svaz. 23, č. 5, s. 89.
- FUKUYAMA F.: *Trust The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York 1995.

²⁷ D. DRÁPALA, E. KUMINKOVÁ, M. PAVLICOVÁ: *Kulturní dědictví mezi nositeli a institucionální záštitou*. Brno 2019.

²⁸ J. TUNBRIDGE: *The Changing of the Guard. A Heritage Perspective Through Time*. W: *Heritage and Society*. Eds. R. KUSEK, J. PURCHLA. Krakow 2019, s. 13–23; S. MACDONALD: *Heritage Traces, Differences, and Futures. New Research Approaches to Heritage and Society*. W: *Heritage and Society...*, s. 25–41.

- GÓRAL A.: Rola samorządu terytorialnego w zrównoważonym zarządzaniu niematerialnym dziedzictwem kulturowym. W: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona*. Red. J. ADAMOWSKI, K. SMYK. Lublin–Warszawa 2013, s. 99–110.
- HAMAR J., VOĚANSKÁ L.: *Between Politics, Science and Bearers. Implementation of the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. „Národopisná revue” 2015, svaz. 25, č. 5, s. 35–46.
- Intangible Cultural Heritage: Safeguarding Experiences in Central and Eastern European Countries and China. The 10th Anniversary of the Entry into Force of the 2003 Convention through the Prism of Sustainable Development*. Ed. H. SCHREIBER. Krakow 2017.
- JASIEWICZ Z.: *Przedmiot i funkcje Konwencji o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Spojrzenie etnologa*. W: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona*. Red. J. ADAMOWSKI, K. SMYK. Lublin–Warszawa 2013, s. 51–63.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. Dz.U. 2011, nr 172, poz. 1018.
- KUMINKOVA E., JANEČEK P.: *Česká národopisná společnost a zahraniční vztahy v letech 2015–2017*. „Národopisný věstník” 2018, svaz. 35, č. 1, s. 149–152.
- Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of Good Safeguarding Practices*. UNESCO 2019. [https://https://ich.unesco.org/en/lists?multinational=3&display=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?multinational=3&display=inscriptionID#tabs) [data dostępu: 22.08.2019].
- MACDONALD S.: *Heritage Traces, Differences, and Futures. New Research Approaches to Heritage and Society*. W: *Heritage and Society*. Eds. R. KUSEK, J. PURCHLA. Krakow 2019, s. 25–41.
- PILEČEK J.: *Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodologických východisek a aplikačních přístupů jeho studia*. „Geografie” 2010, R. 115, č. 1, s. 64–77.
- PUTNAM R.: *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. London 2000.
- RATAJSKI S.: *Zagrozenia dziedzictwa niematerialnego według Konwencji UNESCO z 2003 roku*. W: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: zakresy – identyfikacja – zagrożenia*. Red. J. ADAMOWSKI, K. SMYK. Lublin–Warszawa 2015, s. 15–26.
- ROMÁNKOVÁ E.: *Zpráva o účasti České národopisné společnosti v Poradním orgánu UNESCO*. „Národopisný věstník” 2011, svaz. 28, č. 2, s. XVII–XX.
- ROMÁNKOVÁ E.: *Local Governments and Voluntary Village Societies. Best Practices of Cooperation in Czech Villages*. W: *2011 ICCN Thematic Workshop How Partnership between Local Governments, NGOs and Volunteers May Have Positive Impact on ICH Safeguarding Activities and Local Development*. Gannat 2011, s. 121–133.
- ROMÁNKOVÁ E.: *Etika a zkušenosti UNESCO*. „Národopisný věstník” 2014, svaz. 31, č. 2, s. 56–61.
- ROMÁNKOVÁ-KUMINKOVÁ E.: *Lists of Intangible Cultural Heritage. The Beginning or the End of Sustainability*. W: *Intangible Cultural Heritage. Safeguarding Experiences in Central and Eastern European Countries and China. The 10th Anniversary of the Entry into Force of the 2003 Convention through the Prism of Sustainable Development*. Ed. H. SCHREIBER. Krakow 2017, s. 352–369.
- Nemateriální statky tradiční lidové kultury v České republice / Intangible Elements of Traditional Folk Culture in the Czech Republic*. Ed. M. ŠIMŠA, J. TETUROVÁ. Strážnice 2016.
- TETUROVÁ J.: *The List of Intangible Elements of Traditional Folk Culture in the Czech Republic*. „Národopisná revue” 2019, svaz. 29, č. 5, s. 74–80.
- TUNBRIDGE J.: *The Changing of the Guard: A Heritage Perspective Through Time*. W: *Heritage and Society*. Eds. R. KUSEK, J. PURCHLA. Krakow 2019, s. 13–23.
- VOĚANSKÁ L.: *On Creating Intangible Cultural Heritage Lists in Slovakia. The State of the Art in 2019*. „Národopisná revue” 2019, svaz. 29, č. 5, s. 80–85.
- WOOLCOCK M.: *Social Capital and Economic Development. Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework*. „Theory and Society” 1998, vol. 27, issue 2, s. 151–208.